

מחנות המעצר בקפריסין

מערך מחנות המעצר

בשנים 1946 – 1949 פעלו על אדמת קפריסין, שהייתה תחת שלטון בריטי מאז שנת 1878, מחנות מעצר למעפילים שנתפסו בלב ים (סה"כ 39 ספינות מעפילים שגורשו לקפריסין, כולל שתי ספינות שיצאו מחופי אלז'יר) על ידי אוניות מלחמה בריטיות, כדי למנוע את הגעתם של הפליטים היהודיים לארץ ישראל. מעפילי קפריסין, מעל חמישים ושניים אלף פליטי מלחמה ושורדי שואה, הגיעו בספינות ההעפלה מנמלי צרפת, איטליה, שבדיה, יוגוסלביה אלג'יר, בולגריה, ויון.

הצבא הבריטי בנה באי הגירוש 12 מחנות מוקפי גדרות תיל ומגדלי שמירה בשלושה אתרים. המחנות הראשונים באיזור פמגוסטה – מחנות קאראולוס שנקראו מאוחר יותר "מחנות קיץ" (55, 60-63) היו מחנות אוהלים. אלה אוכלסו לראשונה (מחנה 55) במעפילי האוניות "יגור" ו"הנרייטה סאלד" באוגוסט 1946. מספר ימים לאחר הגיעו לקפריסין מעפילי האוניות "כ"ג יורדי הסירות" שהופנו גם הם למחנה 55 ו"כתריאל יפה" שמעפיליה הופנו כבר למחנה 60.

גוש המחנות הנוסף (64-68) שכונה "מחנות החורף" ושמרביתן הכילו פחונים, הוקם ליד העיירות דהקלייה וקסילוטימבו. אלה אוכלסו לראשונה בנובמבר 1946, ראשוני העצורים בהם נמנו על מעפילי האוניות "כנסת ישראל" ו"רפיח". כשהצפיפות גברה עם הגעתן באוקטובר 1947 של האוניות "גאולה" ו"מדינת היהודים" נוספו באיזור מחנות החורף בדהקליה גם מחנות 69 ו 70

[illegible]

עצמם. הבריטים שמרו על המחנות מבחוץ והמעפילים קיבלו אוטונומיה וניהלו את חייהם בפנים. איש המוסד שפעל בקפריסין, שורה פישמן גייס מיד בהתחלה את הקהילה היהודית המקומית שמנתה אז 25 משפחות לעזרת המעפילים העצורים. הוקם ועד וגויס כסף לרכישת מצרכים חיוניים. למחרת הגעת המעפילים הראשונים הופיעה במחנה משלחת של יהודי קפריסין ובראשם אידה פרסיץ ובתה רות מפמגוסטה והביאו בגדים וממתקים לילדים.

בסוף אוגוסט 1946 הגיע לראשונה לביקור מנהל הג'וינט בישראל צ'רלס פסמן ובאישור מושל קפריסין הוחלט לאפשר העברת סיוע של הג'וינט, בהיותו מוסד יהודי-אמריקאי, למעפילים העצורים במחנות. מ7 לספטמבר 1946, עת הגיעה משלחת הסיעוד הראשונה ועד לסגירת המחנות בפברואר 1949 ליווה ותמך ארגון הג'וינט ומלא תפקיד מכריע בתמיכה במעפילים. הארגון סיפק עזרה חומרית במזון, ביגוד ורפואה. בתחום המזון סיפק הג'וינט תוספות לנשים הרות ומניקות, ילדים ונערים עד גיל 16 שהרופאים קבעו את זכאותם בשל מצבם וגם לאותם מעפילים שעבדו בעבודות שירות. מאז דצמבר 1946 ועד לסגירת המחנות ריכז את עבודת הג'וינט בקפריסין משה לאוב כשלצידו פעל מאז יוני 1947 סגנו יהושע לייבנר שהגיע מישראל.

הג'וינט הפעילו במחנות שירותים - תברואה, רפואה, חינוך, תרבות, ביטחון, מזכירות, קנטינה, והעסיקו בהם מעפילים (10% מכלל האוכלוסייה). המועסקים קיבלו עבור עבודתם 15 שילינג

לחודש ותוספת מזון. עוד מעפילים הועסקו בתחומי החינוך, טיפול בנוער ועוד.

במשלחת הראשונה הגיעו מהארץ רופאים, אחיות, מורים, עובדות סוציאליות. הוחלט אז שהרופאים הישראליים יטפלו בנושא הרפואה והבריטים יספקו תרופות ותחבושות ויעמידו לרשות המעפילים 200 מיטות בבית החולים בניקוסיה. אנשי הרפואה ארגנו את המרפאות ונעזרו גם ברופאים ואחיות מקרב המעפילים. מורי המשלחת ארגנו את כפר הנוער הראשון ובו 250 ילדים ובני נוער עד גיל 16 והוקמה מערכת לימודית בסיסית לילדים.

עם הגעתם של ילדים רבים עם האוניות 'כנסת ישראל' (דצמבר 1946) ו'המעפיל האלמוני' (פברואר 1947) הגיע מספר הילדים ל-950 מה שהביא בפברואר 1947 להקמת מחנה נפרד לילדים - 'כפר הנוער', מחנה 65. במאי 1947 הגיע מספרם של הילדים ל-2531. רבים מהילדים

הגיעו במסגרת קיבוצי הילדים – אלה היו בתי ילדים תנועתיים שנוסדו אחרי השואה בארצות
מזרח אירופה.

חלק ממלווי הספינות הגיעו עם המעפילים למחנות קפריסין. אך, במחנות הם איבדו מסמכותם
וההנהגה עברה למעפילים עצמם, כולל הייצוג כלפי שלטונות הצבא הבריטי. המעפילים הקימו
בכל מחנה מזכירות ולאחר הוקמה גם מזכירות משותפת של מחנות הקיץ. המזכירות עסקו
בחלוקת המזון, הקצאת מקומות הלינה, שמירה על ניקיון המחנה.

המסגרות התנועתיות והמפלגתיות המשיכו להתקיים במחנות קפריסין. שכן מפעל שיקום
תנועות הנוער הציוניות החל בארצות מזרח אירופה על ידי קומץ ותיקי התנועות ששרדו. תמיכה
נוספת הגיעה אחר משליחי התנועות הקיבוציות שהגיעו אל שארית הפליטה. יותר מ 90% מן
המעפילים במחנות היו מוגדרים ומאורגנים בתנועות נוער ובמפלגות הפוליטיות השונות
שבתנועה הציונית. התפלגות חברת המעפילים ייצגה את הקשת הפוליטית של היישוב היהודי
בארץ ישראל. ההשתייכות התנועתית היוותה מערכת ארגונית-מנהלית לניהול החיים במחנות.
הן דאגו לחבריה להקצאת מקום מגורים, למטבח 'תנועתי', ללימוד עברית לפעילות תרבותית
וספורטיבית. כ-15,000 מעפילים, בוגרים ונוער היו מאורגנים בקיבוצים.

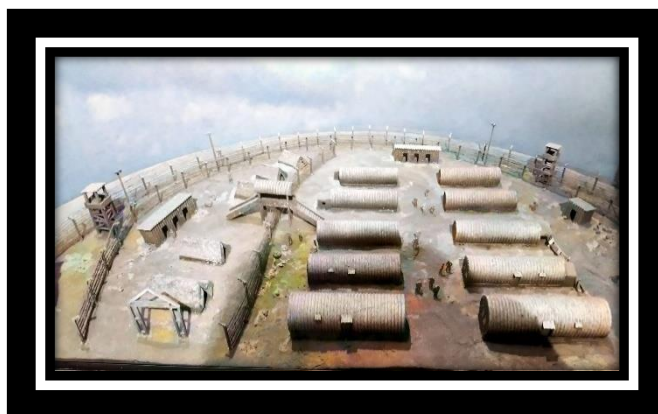
קיבוצי העלייה היוו עתודה להתיישבות של התנועות הקיבוציות בארץ. בדצמבר 1946 הועלו
לראשונה 2050 עצורים ממחנות קפריסין לארץ והוחלט שמעתה ישוחררו מהמחנות ויועברו
לארץ לפי מכסה חודשית של 750 איש – מחצית ממכסת רישיונות העלייה שהבריטים הקציבו

מדי חודש. השחרור נעשה לפי תור שהתנהל תחת מדיניות "ראשון בא ראשון יוצא", אך לאור

ריבוי תמותת תינוקות ואזהרות רופאים בסתו 1947 שהחורף המתקרב מסכן תינוקות רבים, שונתה המדיניות, בהתערבותה של גולדה מאיר, ראש המחלקה המדינית בסוכנות היהודית וניתנה עדיפות לעליית תינוקות והוריהם, וילדים יתומים. הביטוי הראשון לשינוי במדיניות היה בואה של "אוניית התינוקות" הראשונה – האוניה הבריטית 'אושן ויגור' שהגיעה לנמל חיפה ב-28 בנובמבר 1947 בהפלגה מיוחדת עם תינוקות והוריהם. באביב 1948 הורחבה המדיניות וניתנה עדיפות בתור גם לבני נוער עד גיל 18.

גם עם הקמת מדינת ישראל לא חוסלו המחנות בגלל סירובם של הבריטים לשחרר אנשים בגיל גיוס, תוך שהם מתרצים זאת בהסכמי הפסקת האש שאסרו הכנסת נשק ואנשים בגיל גיוס

ארצה. וכך המשיכו הבריטים להחזיק בכ-10,000 עצורים, רובם גברים בגיל גיוס ומיעוטם בני משפחותיהם שבחרו להישאר איתם. רק ב10 לפברואר 1949, תשעה חודשים לאחר הקמתה של מדינת ישראל עצבו אחרוני המעפילים את מחנות המעצר בקפריסין.

מי היו המעפילים

סך הכל שהו במהלך השנים 1946-1949 במחנות המעצר 52,200 פליטי מלחמה ושואה יהודים. ביניהם 8,000 ילדים בגילאי 6-17, מתוכם 6,000 היו יתומי שואה. 64% ממעפילי קפריסין היו צעירים בני 19-35; 16% היו נערים בני 13-18.

רובם הגדול של המעפילים, כ- 60% עברו את מחנות העקורים באירופה לפני עלייתם על ספינות ההעפלה לארץ ישראל. חלק אחר - מעפילי האוניות 'גאולה', 'מדינת היהודים', 'עצמאות', 'קיבוץ גלויות' ו'בונים ולוחמים' סך של 18,600 מעפילי רומניה ו 1,400 מעפילים מבולגריה הגיעו ישירות מביתם, מאיזורים שניצלו מגורל ההשמדה בימי בשואה.

מוצא המעפילים:

35% פליטים מפולין – רובם צעירים ובעלי השכלה דלה.

45% פליטים מרומניה וטרנסילבניה – מגוון של גילאים והשכלה, כולל משפחות שלמות.

7.5% מהונגריה

1,500 מצפון אפריקה – מחסום שפה עם האחרים, רוכזו במחנה 55.

1,500 מבולגריה.

הקבוצה הגדולה והדומיננטית היו יוצאי פולין והם היוו את רב הממסד במחנות. הגעת אוניות הפאנים בינואר 1948 עם כ 15,000 מעפילים שינתה את ההרכב הדמוגרפי ויוצאי רומניה היו

עתה הרב. אם כי את התפקידים הציבוריים במחנות המשיכו למלא גם עתה יוצאי פולין. באוניות אלה הגיעו משפחות שלמות, כולל קשישים וילדים - 23% מהם ילדים ועוד 4% תינוקות.

מספר בעלי המקצועות החופשיים בקרב המעפילים היה קטן, זאת בשל שנות המלחמה והיות רבים מהם צעירים מאוד. יוצאי דופן היו הרופאים שמספרם היה יחסית גדול יותר. זאת, הן משום שמארגני ההעפלה דאגו לליווי של צוות רפואי בכל אוניה ובנוסף, בקרב העלייה מרומניה היו גם רופאים רבים. כך הגיעו באוניות 'גאולה' ו'מדינת היהודים' 13 רופאים ובאוניות הפאנים 49 רופאים. בינואר 1948 שהו במחנות 68 רופאים מעפילים. מצד שני היה מחסור חמור במורים, שכן האינטליגנציה היהודית הייתה מהקורבנות הראשונים בתהליך ההשמדה של הנאצים.

באותם שנתיים ומחצה של קיום המחנות בקפריסין התקיימו במקום חתונות רבות, במיוחד חתונות של נשים צעירות מאוד ונולדו מעל 2,200 תינוקות.

בתקופה זו נפטרו 163 עצורים, 113 מהם תינוקות, שנקברו בבית קברות בעיירה מרגו שליד ניקוסיה. ב-1970 הועלו עצמותיהם ארצה במבצע מיוחד ונטמנו בבית הקברות בחיפה.

החיים במחנות

התנאים במחנות היו קשים: הפליטים שוכנו באהלים או פחונים חסרי ריהוט פרט למיטות. כמיטות שימשו אלונקות שדה, לכל מיטה 3 שמיכות. לא סופקו רהיטים אחרים. חשמל לא היה וגם לא הייתה תאורת רחובות. המעפילים השתמשו בפחיות נפט שהתקינו ובעלי אמצעים השתמשו בפנסי רוח (לוקסים) שנרכשו. בכל שטח המחנות לא היו כמעט עצים או צמחיה אחרת.

המעפילים סבלו מצפיפות רבה, היעדר חשמל, הקצבה מוגבלת של אוכל ומים, ומחסור בתעסוקה. הבטלה והשעמום היו נושא לדאגה. במחנות היו צינורות מים בודדים שאפשרו כמה ברזים, מקלחת יחידה הייתה במחנה 64. הייתה מצוקה של מים, שחולקו במיכליות שהגיעו לשטח, כאשר המעפילים קיבלו הקצבה של ליטר וחצי ליום (אוכל ורחצה...) בהמשך הועלתה הכמות ל 5 ליטר.

מזון סופק על ידי הבריטים: לחם, תפוחי אדמה, מעט ירקות, בשר לשבת, אבקת ביצים, אבקת חלב, מרגרינה ותה. מנת הלחם היומית לא הספיקה, היה מחסור בפרות טריים ובחלבונים. האוכל בושל בתנאים פרימיטיביים ולא היגייניים. במחנה לא היו שום תנאי קירור. נשים בהריון קיבלו החל מהשבוע ה 20 תוספת קטנה של ירקות, ביצים, חלב וסוכר. ג'וינט הוסיף תוספת צנועה - לחם ותפוזים ותוספת משמעותית יותר לילדים קטנים ולבית החולים בניקוסיה. בספטמבר 1946 הגיעו אחיות ראשונות מהארץ, הוקם מטבח מיוחד לנשים הרות שקיבלו שם ארוחה נוספת.

במחנות היו גם קנטינות שבהן ניתן היה לקנות כלי בית, כלי תפירה, מנורות לוקס, מסרקים ופירות. למעפילים הראשונים סיפקו הבריטים בגדים, לאחר פסקו ואספקת בגדים נסמכה על חבילות בגדים שנשלחו מהארץ. הוועד למען גולי קפריסין, שהוקם בארץ ישראל בינואר 1947 בחסות הסוכנות היהודית, אסף תרומות בגדים בארץ ושלחם לעצורים במחנות. הועד שלח גם ספרים, כלי כתיבה, כלי נגינה, משחקים, צעצועים וממתקים לילדי קפריסין.

למחנות הגיעו שליחים מארץ ישראל, רובם מהקיבוצים. עקב כך, השליחים ניהלו את המחנות בדומה לקיבוץ והקימו בתי ילדים וכפרי נוער. המתנדבים לימדו עברית, נגינה, מלאכה, לימודי יהדות וארץ ישראל והכירו לעצירים את הווי הארץ. הם הפעילו בתי ספר, הקימו תנועות נוער, ואף יסדו סמינר למבוגרים - סמינר רוטנברג, שבו לימדו בוגרי אוניברסיטה מישראל כשמטרתם הייתה להכשיר קאדר של מדריכים ופעילים שיעבדו אחר עם הנוער. נפתחה גם תוכנית ערב במיוחד עבור מדריכי כפר הנוער. בסמינר לימדו תנ"ך, ספרות עברית, ידיעת הארץ, עברית ואף פדגוגיה. הסמינר נפתח ב 8 יולי 1947 ופעל עד ינואר 1949, כאשר בכל מחזור של שלושה חודשים למדו מאות מעפילים. בינואר 1948 נפתחה גם שלוחה במחנות הקיץ. סך הכל זכו ללמוד בסמינר 1,800 צעירים. מורי הסמינר ארגנו גם פעילויות חברתיות כלימוד שירים, וריקודים ארצישראליים וכן מתן הרצאות לציבור הרחב שזכו לקהלים רבים. ליד הסמינר נפתחה גם סדנא לאומנויות שהקים נפתלי בזם שהגיע מבית הספר לאומנויות בצלאל שבירושלים ואחר

החליפו הפסל זאב בן צבי.

עם הגידול במספר השוהים במחנות והקמת מחנות החורף, הוחלט ב"ועד למען גולי קפריסין" ובתנועות המפלגתיות בארץ ישראל שצריך לדאוג יותר לתחום התרבותי של המעפילים, לשם כך נשלח ב-1947 המחנך והמוזיקאי ד"ר ארנסט הורביץ מבית השיטה שמונה כאחראי על כל פעילות התרבות במחנות ואף הקים מקהלה ותזמורת. בנוסף הובאו לקפריסין הופעות של יוצרים מארץ ישראל. באפריל 1948 הגיעו לקפריסין שושנה דמארי ומשה וילנסקי לסבב הופעות.

במחנות נערכו מפעלי תרבות מיסודם של מעפילים ובהם סדנת האמנות תו-נו (תוצרת נוער) שהקים והפעיל האמן שרגא וייל, מעפיל תיאודור הרצל מהשומר הצעיר, לקבוצת נערים גדולה. את התיאטרון האידי ייסד יצחק פאנר מעפיל הפאן יורק, ובו הופיעה השחקנית מרים זוהר ועוד רבים. רבים מהמעפילים יצרו מצבות מיניאטוריות להנצחת בני משפחתם שנרצחו בשואה. המעפילים הפיקו עלונים רבים ובמחנות פעלו ספריות.

ארגון ה'הגנה' קיים במחנות נציגות קבועה, תחילה באמצעות אנשי הפלי"ם מלווי ספינות המעפילים שנעצרו יחד עם המעפילים ובהמשך גם באמצעות שליחי פלמ"ח שנשלחו מהארץ. בסוף מרס 1947 הגיעה משלחת של הפלמ"ח שחדרה למחנות הקיץ דרך פירצה בגדר. שלוחי הפלמ"ח הקימו בקפריסין את ארגון 'שורות המגינים', שנועד להכשיר את המעפילים לקראת חיי

ההגנה בישראל. זאת, בעקבות הגעתם של מאות בחורים ארצישראלים שהתערבבו עם מעפילי הספינה 'שבתאי לוז'ינסקי' בחוף ניצנים ושהועברו יחד לאי הגירוש, שם גילו את צעירי המעפילים. 'שורות המגינים' היה בעצם פרי יוזמה מקומית של מפקד המחנות מטעם ה'הגנה' יואש "צ'אטו" צידון ובמסגרתה החלו בהכשרתם של הצעירים כדי שישמשו עתודה של לוחמים לקראת המערכה הצבאית הקרבה בישראל.

במסגרת "שורות המגינים" התאמנו כ-11,000 מצעירי העצורים באימוני כושר ואימונים טרום צבאיים (עם רובים ואקדחים מעץ) לקראת עלייתם לארץ. כ-7,000 מחברי הארגון הספיקו לקחת חלק במלחמת העצמאות לאחר שחרורם או בריחתם דרך שבע מנהרות שנחפרו בחשאי. למרות התנאים הקשים המעפילים יצרו במחנות חברה פעילה והתגבשו לחברת אנשים חיה ויוצרת. בתקופה שבה שהו המעפילים בקפריסין הם ספגו את אוירת ארץ ישראל, טעמו מההווי הארץ-ישראלי, למדו עברית והתגבשו בעצם לעם. קפריסין – הייתה תחנה בדרך לארץ ישראל.

למיטות. כמיטות שימשו אלונקות שדה, לכל מיטה 3 שמיכות. לא סופקו רהיטים אחרים. חשמל לא היה וגם לא הייתה תאורת רחובות. המעפילים השתמשו בפחיות נפט שהתקינו ובעלי אמצעים השתמשו בפנסי רוח (לוקסים) שנרכשו. בכל שטח המחנות לא היו כמעט עצים או צמחיה אחרת. המעפילים סבלו מצפיפות רבה, היעדר חשמל, הקצבה מוגבלת של אוכל ומים, ומחסור בתעסוקה. הבטלה והשעמום היו נושא לדאגה. במחנות היו צינורות מים בודדים שאפשרו כמה ברזים, מקלחת יחידה הייתה במחנה 64. הייתה מצוקה של מים,

שחולקו במיכליות שהגיעו לשטח, כאשר המעפילים קיבלו הקצבה של ליטר וחצי ליום) אוכל ורחצה... (בהמשך הועלתה הכמות ל 5 ליטר. מזון סופק על ידי הבריטים: לחם, תפוחי אדמה, מעט ירקות, בשר לשבת, אבקת ביצים, אבקת חלב, מרגרינה ותה. מנת הלחם היומית לא הספיקה, היה מחסור בפרות טריים ובחלבונים. האוכל בושל בתנאים

פרימיטיביים ולא היגייניים. במחנה לא היו שום תנאי קירור. נשים בהריון קיבלו החל מהשבוע ה 20 תוספת קטנה של ירקות, ביצים, חלב וסוכר. ג'וינט הוסיף תוספת צנועה - לחם ותפוזים ותוספת משמעותית יותר

לילדים קטנים ולבית החולים בניקוסיה. בספטמבר 1946 הגיעו אחיות ראשונות מהארץ, הוקם מטבח מיוחד לנשים הרות שקיבלו שם ארוחה נוספת. במחנות היו גם קנטינות שבהן ניתן היה לקנות כלי בית, כלי תפירה, מנורות לוקס, מסרקים ופירות. למעפילים הראשונים סיפקו הבריטים בגדים, לאחר פסקו ואספקת בגדים נסמכה על חבילות בגדים שנשלחו מהארץ. הוועד למען גולי קפריסין, שהוקם בארץ ישראל בינואר 1947 בחסות הסוכנות היהודית, אסף תרומות בגדים בארץ ושלחם לעצורים במחנות. הועד שלח גם ספרים, כלי כתיבה, כלי נגינה, משחקים, צעצועים וממתקים לילדי קפריסין. למחנות הגיעו שליחים

מארץ ישראל, רובם מהקיבוצים. עקב כך, השליחים ניהלו את המחנות בדומה לקיבוץ והקימו בתי ילדים וכפרי נוער. המתנדבים לימדו עברית, נגינה, מלאכה, לימודי יהדות וארץ ישראל והכירו לעצירים את הווי הארץ. הם הפעילו בתי ספר, הקימו תנועות נוער, ואף יסדו סמינר למבוגרים - סמינר רוטנברג, שבו לימדו בוגרי אוניברסיטה מישראל כשמטרתם הייתה להכשיר קאדר של מדריכים ופעילים שיעבדו אחר עם הנוער. נפתחה גם תוכנית ערב במיוחד עבור מדריכי כפר הנוער. בסמינר לימדו תנ"ך, ספרות עברית, ידיעת הארץ, עברית ואף פדגוגיה. הסמינר נפתח ב 8 יולי 1947 ופעל עד ינואר 1949, כאשר בכל מחזור של שלושה חודשים למדו מאות מעפילים. בינואר 1948 נפתחה גם שלוחה במחנות הקיץ. סך הכל זכו ללמוד בסמינר 1,800 צעירים. מורי הסמינר ארגנו גם פעילויות חברתיות כלימוד שירים, וריקודים ארצישראלים וכן מתן הרצאות לציבור הרחב שזכו לקהלים רבים. ליד הסמינר נפתחה גם סדנא לאומנויות שהקים נפתלי בזם שהגיע מבית הספר לאומנויות בצלאל שבירושלים ואחר החליפו הפסל זאב בן צבי.

עם הגידול במספר השוהים במחנות והקמת מחנות החורף, הוחלט ב"ועד למען גולי קפריסין" ובתנועות המפלגתיות בארץ ישראל שצריך לדאוג יותר לתחום התרבותי של המעפילים, לשם כך נשלח ב-1947 המחנך והמוזיקאי ד"ר ארנסט הורביץ מבית השיטה שמונה כאחראי על כל פעילות התרבות במחנות ואף הקים מקהלה ותזמורת. בנוסף הובאו לקפריסין הופעות של יוצרים מארץ ישראל. באפריל 1948 הגיעו לקפריסין שושנה דמארי ומשה וילנסקי לסבב הופעות. במחנות נערכו מפעלי תרבות מיסודם של מעפילים ובהם סדנת האמנות (תו-נו) (תוצרת נוער) שהקים והפעיל האמן שרגא וייל, מעפיל תיאודור הרצל מהשומר הצעיר, לקבוצת נערים גדולה. את התיאטרון האידי ייסד יצחק פאנר מעפיל הפאן יורק, ובו הופיעה השחקנית מרים זוהר ועוד רבים. רבים מהמעפילים יצרו מצבות מיניאטוריות להנצחת בני משפחתם שנרצחו בשואה. המעפילים הפיקו עלונים רבים ובמחנות פעלו ספריות.

ארגון ה'הגנה' קיים במחנות נציגות קבועה, תחילה באמצעות אנשי הפלי"ם מלווי ספינות המעפילים שנעצרו יחד עם המעפילים ובהמשך גם באמצעות שליחי פלמ"ח שנשלחו מהארץ. בסוף מרס 1947 הגיעה משלחת של הפלמ"ח שחדרה למחנות הקיץ דרך פירצה בגדר. שלוחי הפלמ"ח הקימו בקפריסין את ארגון 'שורות המגינים', שנועד להכשיר את המעפילים לקראת חיי ההגנה בישראל. זאת, בעקבות הגעתם של מאות בחורים ארצישראלים שהתערבבו עם מעפילי הספינה 'שבתאי לוז' ו'נסקי' בחוף ניצנים ושהועברו יחד לאי הגירוש, שם גילו את צעירי המעפילים. 'שורות המגינים' היה בעצם פרי יוזמה מקומית של מפקד המחנות מטעם ה'הגנה' יואש "צ'אטו" צידון ובמסגרתה החלו בהכשרתם של הצעירים כדי שישמשו עתודה של לוחמים לקראת המערכה הצבאית הקרבה בישראל.

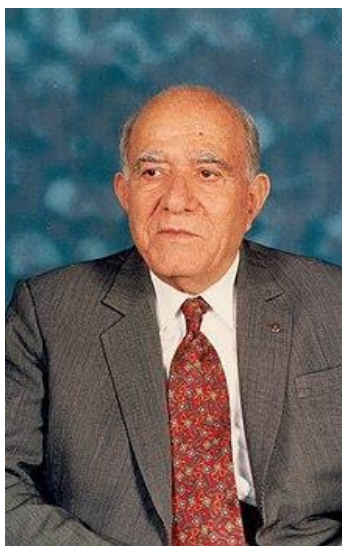

במסגרת "שורות המגינים" התאמנו כ 11,000 מצעירי העצורים באימוני כושר ואימונים טרום צבאיים) עם רובים ואקדחים מעץ) לקראת עלייתם לארץ. כ 7,000- מחברי הארגון הספיקו לקחת חלק במלחמת העצמאות לאחר שחרורם או בריחתם דרך שבע מנהרות שנחפרו בחשאי. למרות התנאים הקשים המעפילים יצרו במחנות חברה פעילה והתגבשו לחברת אנשים חיה ויוצרת. בתקופה שבה שהו המעפילים בקפריסין הם ספגו את אוירת ארץ ישראל, טעמו מההווי הארץ-ישראלי, למדו עברית והתגבשו בעצם לעם. קפריסין – הייתה תחנה בדרך לארץ ישראל.

הקפריסאים שתמכו

קפריסאים רבים התנגדו למהלך הבריטי של כליאת ניצולי שואה שנתפסו בלב ים וכליאתם במחנות המעצר באי. הסיבות לכך שונות: קפריסאים רבים, ששאפו לעצמאות ושחרור מהשלטון הבריטי, הבינו כי להם ולציונות אויב משותף – בריטניה הקולוניאלית. סיבות נוספות היו: ההבנה כי כמות אדירה של אנשים שתגיע לפתע לאי קטן ודל אוכלוסין כקפריסין תיצור בעיות כלכליות. היו שטענו שקפריסין עשויה לשלם את מחיר הסכסוך היהודי-ערבי-בריטי. אחרים התנגדו להקמת המחנות מסיבות אנושיות פשוטות, כמו אלה שביטא באופן הברור ביותר פאפאוואסיליו: אין לכלוא שוב במחנות את פליטי המחנות הנאציים.

פאפא - פרודרמוס פאפאוואסיליו הציוני שלנו בקפריסין

"פאפא" - כפי שכונה בפי כל נולד ב-15 במאי 1919, וגדל בכפר לימניה, צפונית-מערבית לפמגוסטה. כבר בשנות בית הספר החלה מעורבותו בפעילות ציבורית וחברתית, שבה המשיך לאורך כל השנים. עם תום לימודיו התיכוניים ב-1937, היה אחד ממייסדיה של תנועת האיגודים המקצועיים בקפריסין. בהיותו בן 24 נבחר פאפא כחבר במועצת העיר פמגוסטה. ב-1943 התנדב פאפא לצבא הבריטי על מנת לסייע במאמץ המלחמתי, והוצב לשרת במצרים. סמוך לבסיס בו הוצב היו מחנות צבא שבהם שירתו יהודים מארץ ישראל. כאן החל הקשר של פאפא עם היהודים ועם ישראל. הוא היה אומר: "במדים כולם שווים".

באוגוסט 1946 הוא יצר קשר עם ארגון הג'וינט דרך צ'ארלס פסמן מנהל הג'וינט בישראל, וממנו נודע לו שהאנגלים מתכוונים להביא לקפריסין יהודים, פליטי שואה שניסו להעפיל לארץ ישראל בדרך בלתי לגאלית ולכלוא אותם במחנות על האי. פאפא הזדעזע מהמחשבה שבמולדתו יכלאו יהודים ניצולי שואה שאיבדו חלק ממשפחותיהם מאחורי גדרות תיל ומגדלי שמירה ופתח מיד בניהול מאבק עיקש אמיץ ויצירתי תוך פעילות מחתרתית כנגד הבריטים ואירגן מחאות נגדם תוך סיכון חייו ומשפחתו. מאז אוגוסט 1946 ועד פברואר 1949 הושמו 52,000 מעפילים ב 12 מחנות מעצר שהוקמו בשלושה אתרים באי קפריסין - בקראולוס קסילוטימבו ודיקליה. פאפא נרתם והתערב מיידית לעזרת העצורים בכל דרך אפשרית כולל סיוע לבריחה מהמחנות וכן הפעלת תחנת מוניות בפמגוסטה שנהגיהם המתינו לנמלטים מהמחנות והביאו אותם למקום מבטחים עד רדת הערב והגעת ספינות להבריחם ללב ים בדרכם לארץ ישראל. פאפא פעל גם בסיוע ל"מוסד" ועשה דברים שהשתיקה יפה להם לדבריו.

בהיותו בעלים של חברת ספנות סייע פאפא בתחזוקת שתי האוניות הגדולות ביותר של ההעפלה ה-"פאנים" (לימים "עצמאות" ו"קיבוץ גלויות"), לאחר הגעתן לנמל פמגוסטה. בינואר 1948 קיבל על עצמו פאפא להיות סוכן האוניות הראשון מטעם חברת "צים" שנוסדה רק שנה מוקדם יותר - ולדאוג לטיפול בהן - הן עגנו בנמל בוגאז והייתה חשיבות לשמור עליהן במצב תקין לשימוש עתידי. יחסיו החמים והאמיצים עם היהודים הביא לכך שלימים פאפא קרא לסוכנות שלו: "שהם קפריסין" והיא קרויה כך עד עצם היום הזה.

פאפא זכה בידידותם של שועי עולם כולל הארכיבישוף מקריוס, נשיא קפריסין הראשון עם קבלת עצמאות קפריסין וראש הממשלה דוד בן גוריון. הראשון שלח את פאפא אל בן גוריון כדי ללמוד "איך מקימים מדינה". בן גוריון טען שהוא לא זוכר מה הדברים הטובים שעשה לעומת זאת הוא זוכר היטב את כל המשגים. בפעילות ממושכת של אפרים גילן, הרבנות בישראל, משרד הביטחון, שגריר ישראל בקפריסין דאז טוביה ארזי ועזרתו הרבה של פאפא

- הועברו ב 1970 באוניות "צים" ארונות נפטרי מחנות קפריסין שנקברו באופן זמני בבית העלמין במרגו שבקפריסין לקבורה בישראל. לפני ההפלגה האחרונה אירע אירוע חריג שיכול לשפוך אור על נאמנותו והכבוד שפאפא הציוני חש לעם ומדינת ישראל. אחרי

העמסת הארונות והרצון לקיים תפילת אשכבה התברר כי אין מניין, כשראה פאפא את מבוכת הישראלים שאל "מה העניין?" - הוסבר לו שכדי לקיים את התפילה יש צורך בעשרה אנשים ואנו רק תשעה. הוא ענה כי ברצונו להצטרף, כשהוסבר לו שהחזן אינו נכלל הבין פאפא את העניין, צילצל מיד למשרדו וגייס לכך את אחד מעובדיו שהיה יהודי, התפילה נאמרה ולאחר מכן יצאה האוניה לדרכה.

בשנת 1998 ערכה שגרירות קפריסין בישראל אירוע מכובד לכבודם של כ- 500 ילידי המחנות בקפריסין - פאפא היה אורח הכבוד באירוע וקיבל בו תעודת הוקרה על פועלו למען ילידי המחנות והוריהם שהוגשה לו ע"י אחת מילידות המחנות בקפריסין.

באופן טבעי פאפא היה ממייסדי "העמותה לקידום יחסי ישראל קפריסין" ועמד בראשה שנים רבות.

לפאפא ולרעייתו לילה נולדו שני ילדים הבן כריסטאקיס - ממשיך דרכו של אביו בנושא הספנות והבת לינה- שמרבה לעסוק בנושא מורשתו של אביה והפצת סיפור המחנות בקפריסין בקרב בני עמה, השניים מקיימים קשרים אדוקים וחמים עם מדינת ישראל ואזרחיה וממשיכים את מורשת אביהם. בשנות פעילותו ובחייו צבר פאפא עיטורים ותעודות הוקרה לרוב: עיטור לוחמי המדינה, אות יקיר הכרמל קונסול כבוד של ישראל בקפריסין ועוד, לאחר מותו של פאפא מונה חתנו אדמוס ורנוואס בעלה של לינה ע"י מדינת ישראל כקונסול כבוד של ישראל בקפריסין. פאפא נפטר בשנת 2006 בגיל 87. שנה לאחר מותו ערכה מדינת ישראל אזכרה ממלכתית במחנה המעפילים בעתלית לזכרו. בחיפה

הוקמה ב 2018 לזכרו "ככר פאפא" במקום המשקיף על הרי הכרמל מצד אחד ומצידו השני על הים התיכון לכיוון קפריסין. הכיכר הוקמה על ידי עיריית חיפה, חברת צים ועמותת הידידות ישראל-קפריסין בעידוד ידידו של פאפא יורם זבה. בטקס נכחו מאות מעפילים ובני משפחותיהם מארגון מעפילי קפריסין.

אודות "פאפא" כתבה: זהבית בלומנפלד

מקורות

נחום בוגנר, אי הגירוש: מחנות המעפילים בקפריסין 1946-1948. העמותה לחקר מערכות ההעפלה, אוניברסיטת תל אביב ועם עובד, 1991.

דוד שערי, גירוש קפריסין 1946-1949 : ההעפלה, המחנות וחברת המעפילים. המכון לחקר הציונות, אוניברסיטת תל אביב; הספרייה הציונית על יד ההסתדרות הציונית העולמית, 1981.

מחנות קפריסין, אתר ההעפלה והרכש

<https://www.palyam.org/Arrests/Cyprus/mainpage.php>